

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ

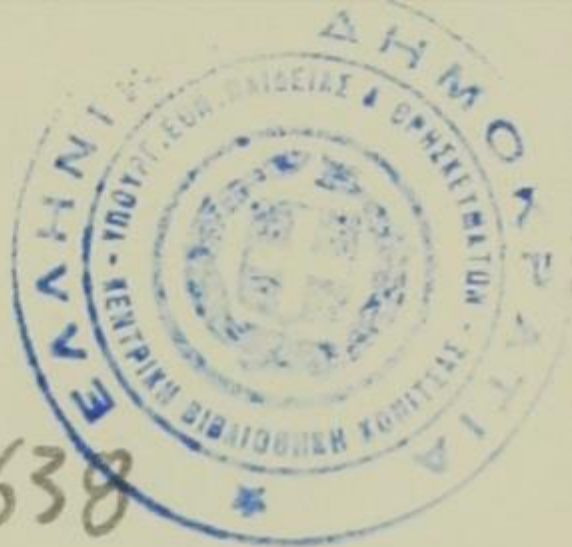
«ΤΣΑΜΗΔΕΣ» ΚΑΙ «ΤΣΑΜΟΥΡΙΑ»

Η προέλευση και η σημασία της ονομασίας τους

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ

Κωδ. Εγγρ. 7638

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	53400
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1-11-2012
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	94953 ΠΑΠ

«ΤΣΑΜΗΔΕΣ» ΚΑΙ «ΤΣΑΜΟΥΡΙΑ»

Η προέλευση και η σημασία της ονομασίας τους

ΑΝΑΤΥΠΟ

Φηγός

Γράμματα - Τέχνες - Πολιτισμός

(με διορθώσεις και προσθήκες) από τα τεύχη 22 και 23
της έκδοσης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

«ΤΣΑΜΗΝΔΕΣ ΚΑΙ «ΤΣΑΜΟΥΡΙΑ»

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ

ΑΝΑΤΙΘΕ

ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ

© Στέφανος Δ. Παππάς
Εμ. Ξάνθου 5
45445 Ιωάννινα
Τηλ 26510 37520

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Προοίμιο	5
Ιστορημένες μαρτυρίες για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά»	5
Ευρωπαίοι περιηγητές και ιστορικοί για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά».....	9
Ηπειρώτες λόγιοι και ιστοριογράφοι του 19ου αιώνα για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά»	14
Άλλοι Έλληνες συγγραφείς του 19ου αιώνα για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά»	20
Οι απόψεις για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά» στον 20ο και 21ο αιώνα	21
Οι «Τσάμηδες και η «Τσαμουριά» στον αθηναϊκό και στον ηπειρωτικό τύπο.....	36
Οι όροι «Τσαμουριά» και «Τσάμηδες» σε εγκυκλοπαίδειες, λεξικά και τοπικά, ηπειρωτικά γλωσσάρια	39
Διαπιστώσεις και επισημάνσεις	42
Και η κατακλείδα.....	45

Προοίμιο

Οι όροι «**Τσάμηδες**» και «**Τσαμουριά**» επανέρχονται, κατά διαστήματα, στο κέντρο της επικαιρότητας, κυρίως όταν ακραίοι κύκλοι της Αλβανίας ανακινούν το λεγόμενο «**Τσάμικο**»: θέμα με πολλές πτυχές και ποικίλες διαστάσεις, που αποτελεί ένα ακόμη «αγκάθι», ανάμεσα στις σχέσεις της Ελλάδας με τη γείτονα χώρα.

«**Τσαμουριά**» ονομάζουν, ακόμη και σήμερα, κάτοικοι της Ηπείρου την περιοχή που καλύπτει ο σημερινός νομός Θεσπρωτίας, ενώ «**Τσάμηδες**» αποκαλούνται οι κάτοικοί της. Ακόμη «**τσάμικος**» είναι από τους παραδοσιακούς δημοτικούς χορούς, γνωστός σ' όλη τη χώρα, ιδιαίτερα στην Ήπειρο, στην Ρούμελη, στην Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο, με κύριο χαρακτηριστικό του τις έντυπωσιακές φιγούρες του πρώτου χορευτή, ενώ, εν χρήσει, στην καθομιλουμένη είναι η έκφραση «μας έγινε τσάμικος ταμπάκος», η οποία υποδηλώνει «το φορτικό, ενοχλητικό άτομο».

Τόσο το εθνικό «**Τσάμηδες**», όσο και το τοπωνύμιο «**Τσαμουριά**», σε φιλολογικά, αλλά και σε επίσημα ελληνόγλωσσα κείμενα, παλαιότερα και τωρινά, συναντώνται και με τους εξής άλλους τύπους: **Τσάμιδες**, **Τσιάμη(ι)δες** ή **Τζάμη(ι)δες**, και **Τσαμουριά**, **Τσαμουριά**, **Τσ(ι)αμουργιά**, **Τσαμπουργιά**, **Τζαμουριά** ή **Τζαμουρ(γ)ιά**. Ακόμη ορισμένοι το τοπωνύμιο «**Τσαμουριά**» το αναφέρουν και ως «**Τσάμικο**».

Ιστορημένες μαρτυρίες για τους «Τσάμηδες» και την «Τσαμουριά».

Ο **Δ. Μ. Σάρρος**, Ηπειρώτης, εκπαιδευτικός και ιστοριοδίφης, στην έρευνά του «Γράμματα αναφερόμενα εις την ιστορίαν του Σουλίου και Πάργης», που φιλοξένησαν τα «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**», στα 1926, μας παραδίδει επιστολή, αποκειμένη στα αρχεία της Ιονίου Γερουσίας στην Κέρκυρα, την οποία υπογράφουν εκπρόσωποι Σουλιωτών στις «1 Αλοναρίου 1800 από Σούλη», και απευθύνεται προς «Τον εκλαμπροτατον και ευγενεστατον αρχοντου της χορας τον Κοριφον. Εις Κοριφους.», όπου, μεταξύ άλλων, μνημονεύεται ότι «...ολοι η Τζαμουρια επερικυκλωσαν ολον τον τοπον μας και με καθημερινους πολεμους μας επηραν διαφορα χωρια μας...».

Δυο δεκαετίες και κάτι αργότερα, στις 27 Μαΐου 1821, «Αγάδες Τσάμι-

δες» και «Καπετανέοι Σουλιώται», συνυπογράφουν «επωφελή συνθήκην ειρήνης», γνωστή ως «Συνθήκη Γλυκής». Το κείμενο της συνθήκης μας διασώζει ο **Ι. Φιλήμων**, αγωνιστής του '21, δημοσιογράφος και ιστορικός, στο τετράτομο έργο του «Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως», στα 1859, και συγκεκριμένα στο παράρτημα του δεύτερου τόμου το οποίο επιγράφει «Τα προκαταρκτικά του Σουλίου (α)». Στο κείμενο της συνθήκης, μεταξύ άλλων αναφέρεται: «...Οι Σουλιώται θέλομεν να δυσκολεύεται στο εξής η εναντίον μας δύναμις από το μέρος της Τσαμουριάς...».

Μετά από ένα μήνα, στις 26 Ιουνίου 1821, ο **Δ. Υψηλάντης**, ηγετική μορφή της εξέγερσης του '21, στο ξεκίνημα επιστολής του την οποία υπογράφει ως «Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου», επιστολή που μας διασώζει επίσης ο **Ι. Φιλήμων** στις σημειώσεις και έγγραφα του τέταρτου τόμου του έργου του, γράφει: Ανδρειότατοι αρχηγοί, Πρόνιο και Τζακάρη και πάντες οι Τζάμιδες χαίρεται!

«...Και μας έδωσε γρόσια δια να στρατολογήσομε εις την Τσαμουριά, όπου ήσαν εχθροί του Αλή πασά. Επεράσαμεν εις την Τσαμουριά, και εκάμαμεν 3000 μισθωτούς Τσάμηδες και ήλθαμε εις την Πάργα, και τους εμβαρκάραμε δια την Άγια Μαύρα. Η σύναξις έμελε να γίνει εις την Άγια Μαύρα και Ζάκυνθο...», σημειώνει ο αγωνιστής της εξέγερσης του '21 **Θ. Κολοκοτρώνης** στα απομνημονεύματά του - τα οποία θησαυρίζονται στον πρώτο τόμο στην έκδοση «Τερτσέτη Άπαντα» που «αναστύλωσε» ο **Γ. Βαλέτας**, φιλόλογος από τη Λέσβο, μελετητής και εκδότης έργων νεοελλήνων λογοτεχνών, στα 1958 - αναφερόμενος στη συμφωνία που συνέπραξε μαζί με το συναγωνιστή του Αλή Φαρμάκη, στην Κέρκυρα, με τον Γάλλο γενικό διοικητή Δονζελότ προκειμένου να προχωρήσει η εξέγερση στον Μοριά, ενάντια στο γιο του Αλή πασά που ηγεμόνευε τότε εκεί, τον Βελή πασά.

Ακόμη σε κατάλογο τσιφλικιών του Αλή πασά, που διαμόρφωσε ο **Χρ. Δ. Φιλπτάς**, Ηπειρώτης «Διδάσκαλος του Γένους», καθηγητής στην Ιόνιο Ακαδημία και μας παραδίδει ο **Σπ. Π. Αραβαντινός**, Ηπειρώτης, γεννημένος στα Γιάννενα, νομικός, αρεοπαγίτης που διετέλεσε και υπηρεσιακός υπουργός, στο βιβλίο του «Ιστορία Αλή Πασά Τεπελενλή», στα 1899 - που στηρίχθηκε σε ανέκδοτο έργο το οποίο συνέγραψε ο πατέρας του **Π. Αραβαντινός** με τίτλο «Βιογραφία του Τεπελενλή Αλή Πασά» - στην **Τζαμουριά** καταχωρίζονται: 65 χωριά και κώμες ως τσιφλίκια του Αλή πασά, τα οποία ανήκαν στις περιοχές Παραμυθιάς, Φαναριού και Μαργαριτιού.

Στο μεταξύ, τον Αύγουστο στα 1831, με «υψιλόν μπουγιουρτί» του, ο «σαδέρ αζάμ εφέντι» - σαδ(η)ραζάμης ή μέγας βεζύρης, οθωμανός τιτλούχος, επικεφαλής ανώτατης περιφερειακής διοικητικής μονάδας - Ρεσίτ πασάς, γνωστός και ως Κιουταχής, απευθύνεται στους ραγιάδες «...των χωρίων

του Καζά της Τζαμουριάς, Μαργαρίτι, φανάρι και ντάγι...», καθώς μας πληροφορεί ο **Σπ. Μουσελίμης**, Θεσπρωτός εκπαιδευτικός, ιστοριογράφος και λογοτέχνης, στα 1975, στο σημείωμά του με τίτλο «Επανάσταση του Μουσταφά πασά» από το πόνημά του «Ιστορικοί Περίπατοι ανά τη Θεσπρωτία», που δημοσιεύεται σε συνέχειες στην «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», και ανατυπώθηκε σε ομότιτλο βιβλίο, στα 1976.

Ακόμη, στα 1845, σε αναφορά του ο **Τ. Κλέριτζης**, υποπρόξενος της Ελλάδας στην Ήπειρο, προς «το επί του βασιλικού οίκου και επί των Εξωτερικών Σχέσεων Β. υπουργείο», με αριθμό 207, αποκειμένη στο αρχείο υπουργείου Εξωτερικών, που δημοσιεύει ο **Μ. Κοκολάκης**, λέκτορας Ιστορίας στο πανεπιστήμιο Αθηνών, στη μελέτη του «Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι», στα 2003, μνημονεύει την «...Επαρχία Τσαμουριάς συμπεριλαμβάνουσα την Παραμυθίαν και Πάργαν μέχρι Πρεβέζης και Σούλι...», ως μία από «...τας επαρχίας της κάτω Αλβανίας...».

Και στα 1868, ο **Zwiedinek**, πρόξενος της Αυστρίας στα Γιάννενα, στη διπλωματική του έκθεση που μας θησαυρίζει ο **Ευρ. Σούρλας**, Κονιτσιώτης παιδαγωγός και συγγραφέας, στο σημείωμά του «Η Ήπειρος επί τουρκοκρατίας», στα «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», στα 1937, θεωρεί ότι η «**Τσαμουργιά**» είναι μία από τις κυριότερες επαρχίες της Ηπείρου.

Γενικότερα, «**Τσαμουριά**» ονομαζόταν σίγουρα τον τελευταίο αιώνα της οθωμανικής κυριαρχίας η περιοχή που κάλυπταν στο βιλαέτι Ιωαννίνων: οι καζάδες Παραμυθιάς ή Αϊδονάτ(ου) ή Αϊντονάτ και Φιλιατών του σαντζακιού Ιωαννίνων, ο καζάς Μαργαριτιού του σαντζακιού Πρέβεζας και αρκετά χωριά του καζά Δελβίνου, που ανήκε στο σαντζάκι Αργυροκάστρου.

Ο **Μ. Κοκολάκης**, στην εργασία του που προαναφέρθηκε, υποστηρίζει, πως, μετά τα 1846, σε σαλναμέδες, δηλαδή σε ετήσιες ενημερωτικές εκδόσεις της οθωμανικής κυβέρνησης, που περιλάμβαναν ημερολόγιο, την κρατική διοικητική διαίρεση, κατάλογο υπαλλήλων κεντρικών υπηρεσιών και αξιωματούχων της περιφερειακής διοίκησης και άλλες ανάλογες πληροφορίες, μνημονεύεται το «**Τσαμλίκ σαντζαγί**», δηλαδή το «**σαντζάκι Τσαμουριάς**».

Και προσθέτει ότι «**σαντζάκι Τσαμουριάς**», από το όνομα της γεωγραφικής περιοχής που κάλυπτε, ή «**σαντζάκι Ηγουμενίτσας**», από την ελληνική ονομασία της έδρας του, ήταν γνωστό το «**σαντζάκι Ρεσαδιέ**», που συστάθηκε μετά την επανάσταση των Νεότουρκων στα 1910, με την απόσπαση των καζάδων Φιλιατών και Παραμυθιάς από το σαντζάκι Ιωαννίνων, και τον καζά Μαργαριτιού. Ας σημειωθεί ότι «**Ρεσαδιέ**» ή «**Ρεσατγέ**» ονομάσθηκε η **Ηγουμενίτσα** προς τιμή του σουλτάνου Μεχμέτ Ε΄ Ρεσάτ, ο οποίος καταγόταν από το Ρεσαδιέ της Σμύρνης της Μικράς Ασίας.